

BRUNO WALTER – OMAGIU LUI VINCENZ MANZ CAVALER DE MARIENSEE

OVIDIU BĂTĂ

Bruno Walter – a Tribute to Vincenz Manz of Mariensee

(Abstract)

The following article continues the series of studies on the life and activity of the first entrepreneurs in the mining, exploitation and processing of mineral deposits in the mountains of Bukovina, i. e. Anton Manz of Mariensee (1757–1830), Vincenz Manz of Mariensee (1800–1865) and Bruno Walter (1830–1890). The author publishes, in Romanian translation, the article by which Bruno Walter pays tribute to Anton Manz's nephew, Vincenz Manz, who continued and developed his uncle's work in Bukovina. He died on July 10, 1865.

The article, dated Borșa, July 16, 1865, appeared in German language in the newspaper "Bukowina" (Chernivtsi, no. 87, Sunday, July 23, 1865, p. 2–3).

Keywords: Vincenz Manz of Mariensee, *labore et perseverantia*, Bukovina, Iacobeni, Prisaca Dornei, Pojorâta, mining industry, colonies, settlers.

La scurt timp de la anexarea Bucovinei, Monarhia Habsburgică, interesată să aducă noi venituri „à conto visteriei”, a căutat să pună în evidență și să valorifice bogățiile solului și subsolului acestei noi provincii prin înființarea de fabrici diferite (de piele, de postav, de pânză, de sticlă, de prelucrarea lemnului, prăjitorii de potasă, fierbători de silitră, cuptoare de cărămizi și de var etc.), prin înființarea de mine în munții înalți care „deschid speranța unor mine de aur, de argint și de plumb”¹, de saline etc.

În domeniul exploatării resurselor de subsol s-au evaluat zăcămintele cunoscute și exploatate în forme rudimentare, s-a constituit o comisie care a efectuat investigații și prospecțiuni geologice pentru identificarea unor zăcăminte noi și s-au luat

¹ *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, prefață de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 1998, p. 50–51.

măsurii pentru valorificarea lor într-un grad cât mai ridicat prin prelucrarea industrială a metalelor extrase.

Printre cei care s-au implicat în investigarea zonei montane a Bucovinei îi putem aminti pe naturalistul francez Balthasar Hacquet, pe Georg Gottlieb Pusch, Karl Lill von Lilienbach, Johann Paul Hoffmann, Franz von Kolowrat, Johann Thaddäus Peithner von Lichtenfels (consilier aulic și comisar imperial), Johann Méhes von Viski.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, întreprinzători austrieci vin în Bucovina și cumpără întreprinderile existente – în anul 1796, industriașul styrian Anton Manz de Mariensee cumpără întreprinderile de la Iacobenii, aduce minieri germani calificați, construiește noi instalații, descoperă noi zăcăminte de minereuri pe care le pune în exploatare – sau înființează unele noi – cum este cazul mandatarului Karl Kalita care, în anul 1801, pune în funcțiune exploatarea miniere de la Stulpicani –, iau în arendă în condiții avantajoase perimetre ce cantonau zăcăminte de minereuri, păduri, pășuni, fânețe etc., devenind, astfel, atât industriași, cât și feudali.

Am prezentat, în numerele anterioare ale revistei „Analele Bucovinei”, o serie de studii referitoare la viața și activitatea primilor întreprinzători în domeniul minier, al exploatării și prelucrării zăcămintelor de minereuri din munții Bucovinei – Anton Manz de Mariensee (1757–1830)², Vincenz Manz de Mariensee (1800–1865)³ – și a celui care, prin pregătire și dăruire, și-a adus o importantă contribuție la cunoașterea și exploatarea zăcămintelor din partea de sud a Bucovinei, consilierul superior de administrație minieră Bruno Walter (1830–1890)⁴.

Dorim să continuăm acest ciclu prin publicarea în limba română a articolului prin care consilierul minier Bruno Walter aducea un omagiu celui care a fost Vincenz Manz cavaler de Mariensee, nepotul lui Anton Manz de Mariensee și continuatorul activității începute de acesta.

Articolul este datat Borșa, 16 iulie 1865 – Bruno Walter era administrator al minelor de cupru și al fabricilor de aici –, respectiv la scurt timp după decesul lui Vincenz Manz (10 iulie 1865), și a fost publicat, în limba germană, în ziarul cernăuțean „Bukowina”, anul IV, nr. 87, duminică, 23 iulie 1865, p. 2–3.

Traducerea în limba română și îngrijirea textului au fost făcute de Ștefănița-Mihaela Ungureanu și Ovidiu Bătă.

² Ovidiu Bătă, „Anton Manz von Mariensee (1757–1830), întemeietor al mineritului modern în Bucovina”, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul XXIV, nr. 2 (49), [iulie – decembrie] 2017, Editura Academiei Române, p. 561–570.

³ Idem, „Vincenz Manz von Mariensee – proprietar de întreprinderi miniere și metalurgice în Bucovina”, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul XXV, nr. 1 (50), [ianuarie – iunie] 2018, Editura Academiei Române, p. 123–140.

⁴ Idem, „Bruno Walter (1830–1890), consilier minier la întreprinderile Manz și Fondul Religionar”, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul XXVI, nr. 1 (52), [ianuarie – iunie] 2019, Editura Academiei Române, (sub tipar).

„Vincenz Manz Cavaler De Mariensee †⁵”

În 11 iulie, mormântul s-a închis peste trupul unui bărbat cunoscut în cercuri largi, care a fost destinat să joace un rol important în dezvoltarea economică a acestei țări de coroană a Monarhiei austriece.

Vincenz Manz cavaler de Mariensee, proprietar al minei de la Iacobeni din Bucovina, a murit în 10 iulie după câteva luni de suferință din cauza bolilor de stomac și hepatice. Cu o zi înainte de data stabilită pentru înmormântare, mii de persoane, locuitori din împrejurimi, mari și mici, tineri și bătrâni, au fost prezente în Iacobeni. Clerul de diferite confesiuni, conducători ai autorităților politice și funcționarilor camerali, oaspeți ai stațiunii balneare vecine Dorna, funcționari ai complexului de mine, muncitori din fabrici, mulțimi de țărânci și țărani români în costume de sărbătoare se grăbeau să-i ofere defunctului un ultim omagiu. O dată în plus se cuvenea onorată amintirea omului care, prețuit în cercurile înalte pentru noblețea sufletului său, a oferit întotdeauna tuturor angajaților, în timpul celor 37 de ani de activitate în Bucovina, dovezi ale bunătății și grijii sale pentru bunăstarea materială și spirituală a acestora.

Chiar dacă în ultimii ani de viață împrejurările i-au fost potrivnice și nu i-a mai fost ușor să le poarte de grijă ca de obicei, prezența în număr atât de mare a populației a fost cea mai strălucită dovadă că faptele sale bune, atât de numeroase în trecut, au rămas vii și adânc întipărite în inimile celor cărora le-au fost destinate.

Cortegiul funerar a fost condus de clerul romano-catolic și cel greco-oriental. Minerii s-au apropiat cu lămpile aprinse, sicriul a fost purtat spre ultimul loc de odihnă de către funcționari ai fabricilor. După ce parohul local a ținut o ultimă cuvântare și sicriul a fost coborât în mormânt, minerii și toți cei prezenți i-au urat celui care a fost prietenul și binefăcătorul lor, în zgomotul asurzitor al salvelor de pușcă și cu ochii în lacrimi, un ultim «Noroc bun!».

Vincenz Manz cavaler de Mariensee, născut în 6 mai 1800, a fost fiul maiorului cezaro-crăiesc Vincenz Manz cavaler de Mariensee și al soției sale, născută baronesa Alfson. Și-a început cariera în domeniul minier frecventând cursurile Academiei de Mine din Chemnitz, în anul 1817, pe care a absolvit-o în anul 1819. În continuare, a intrat în serviciul statului austriac, mai întâi în cadrul Administrației Camerale din Neusohl și, ulterior, ca secretar al Direcției cezaro-crăiești din Salzburg. Relațiile de familie l-au determinat însă, curând, să renunțe la cariera începută și să intre în serviciul unchiului și celui dintâi fondator al complexului de mine din Bucovina, Anton Manz de Mariensee, în anul 1825, ca director adjunct. După moartea merituosului director de fabrică Johann Méhes, el a preluat direcțiunea în anul 1827, dar, la scurt timp după aceea, a început tratativele cu proprietarul privind preluarea complexului minier, tratative încheiate în anul 1828 printr-un contract de vânzare-cumpărare.

⁵ Bruno Walter, „Vincenz Manz Ritter von Mariensee †”, în „Bukowina”, Czernowitz, IV. Jahrgang, nr. 87, Sonntag 23. Juli 1865, p. 2–3.

Spiritul temerar al fondatorului primelor fabrici a creat, în ținutul sălbatic din sudul Bucovinei, în cele dintâi decenii ale acestui secol (XIX) – fidel rămânând *motto*-ului său, *labore et perseverantia* – un punct de plecare respectabil pentru viitoarele întreprinderi din domeniul mineritului. Sub aspect comercial, inițierea și dezvoltarea acestui demers au fost cele care i-au asigurat acestui întreprinzător bucovinean unul dintre primele locuri în rândul proprietarilor particulari de fabrici.

Exploatarea deja începută a zăcămintelor a fost continuată cu sârguință și extinsă în teritoriile învecinate din Transilvania și Maramureș. Chiar dacă succesul acestor întreprinderi miniere a rămas mult sub așteptări și li se poate reproșa o prea mare extindere, ele au fost o adevărată binecuvântare pentru acest ținut.

Inginerul minier a fost cel care, cu prilejul exploatărilor, a amenajat un drum de acces. A defrișat mai întâi zona, permițând accesul comercianților spre Ungaria, Transilvania și Bucovina. În prezent, «drumul lui Manz»⁶, lung de 10 mile, este străbătut săptămânal de caravane cu sute de căruțe, de la Iacobeni până la Borșa. Ele transportă produse ieftine din târguri în regiunile nevoiașe.

În urma achiziționării fabricilor, mina de cupru de la Pojorâta s-a dezvoltat în mod îmbucurător. Producția de cupru brut a crescut de la 700 de chintale la aproape dublu, depășind, în cele din urmă, 2 000 de chintale. Cele două cuptoare de topire a cuprului, existente, s-au dovedit insuficiente, prin urmare s-a trecut la construirea celui de-al treilea și la extinderea instalațiilor de concasare.

Odată cu dezvoltarea agriculturii și cu deschiderea căilor de comunicație a crescut și cererea de fier. Țăranul de rând dorea pluguri mai bune, inginerul construia mașini, căruțele țărănești, vechi de când lumea, cu roți groase, au dispărut, făcând loc carelor ușoare, cu roți întărite cu fier.

Cel mai mare avânt l-a cunoscut însă industria fierului, în urma arendării terenurilor. Deși acest lucru a fost temporar, el a influențat dezvoltarea fabricilor și a favorizat schimbul comercial dintre acestea și negustorii din Moldova. Fabricile livrau produse din fontă, tot felul de unelte din fier, pluguri, sape (pentru cultivarea porumbului și a viței de vie), iar negustorii asigurau necesarul de fructe pentru muncitori. Diferența de preț era achitată numerar.

O creștere a producției de fier a devenit în curând o necesitate stringentă iar existența fabricilor de fier constituia un avantaj economic deosebit. Minerul, care

⁶ „Drumul lui Manz – este un drum făcut după jumătatea secolului al XIX-lea, pentru transportul samarizat, pe cai, a minereului de la Burloaia la topitoria de minereu din Iacobeni a lui Anton Manz. De fapt, nepotul său, Vincenz Manz, este cel care cumpără, începând din anul 1853, cuxe (acțiuni) la asociațiile miniere care lucrau în zona Baia Borșa. Drumul, vizibil fără probleme și acum, pornește din spatele fostei clădiri a administrative a minei Burloaia, trece pe la Piatra Scrisă (cu inscripții din secolul al XIX-lea, probabil de cei care au realizat drumul), urcă în Cornul Nedeei, coborând apoi pe pârâul Vălcănescu în Valea Bistriței Aurii, înainte de Șesuri”. www.muntiiaramuresului.ro/.../196-borsa (12 iunie 2019); Drumul lui Manz, construit în 1841 pentru transportul minereului cu căruțele de la Baia Borșa la Cărlibaba, traversând creasta dintre Maramureș și Bucovina pe un traseu pitoresc, a fost utilizat până în anul 1862; cf. Teofil Ivanciuc, „Completări la repertoriul arheologic al județului Maramureș”, în „Marmația”, 14, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie al Maramureșului, Baia Mare, 2017, p. 16.

se căuta mai mult în zonele mai îndepărtate de coloniile miniere și furnale, se găsea acum în cantitate suficientă în apropierea acestora. Pe suprafețe întinse, zona de micașist ascunde zăcăminte de limonit, mangan, foarte mult magnetit și hematit. Formațiunile jurasice conțin zăcăminte de hematit compact, iar gresiile neocomiene conțin foarte multe zăcăminte de siderit (sferosiderit).

O mai bună exploatare a acestor zăcăminte de minereuri situate în imediata apropiere a cuptoarelor de topire a fost condiția de bază pentru creșterea producției de fier, devenită atât de necesară. Răposatul director de mine și-a dat seama de acest lucru și nu a dat doar dispozițiile corespunzătoare, ci a participat cu deosebit interes la aplicarea lor întru buna funcționare a exploatării miniere.

Rezultatele obținute în acest domeniu pot fi considerate ca extrem de satisfăcătoare. Manganul de calitate și ușor de topit a fost exploatat în cantități mari în mai multe puncte situate avantajos sau în locuri deja cunoscute. Manganul se găsește în cantități inepuizabile în natură, în apropierea imediată a fabricii principale de fier din Iacobeni. Exploatarea magnetitului a fost extinsă pe teritoriul Transilvaniei și Ungariei.

A apărut mina Colacu Nou cu stratele ei masive de limonit și siderit, unde, în treacă fie spus, s-a dat în folosință [în anul 1850, n.n. – O. B.] cea dintâi mașină cu aburi stabilă din Bucovina pentru scoaterea apei și a minereului prin puțuri și, în cele din urmă, a fost scoasă la lumină bogăția în sferosiderite a vechilor strate de gresie din Carpați.

Zonele împădurite concesionate fabricilor de la Iacobeni nu mai puteau furniza lemnul necesar producerii cărbunelui, de aceea Vincenz Manz a arendat alte păduri, situate, în cea mai mare parte, pe malul stâng al Bistriței, până la izvoare. Râul Bistrița Aurie, a cărui albie a fost amenajată pentru plutărit, a devenit calea principală de aprovizionare pentru fabrica de fier din Iacobeni. Pe râu se transporta lemnul pentru cărbune către stația de ardere amenajată în acest scop în Valea lui Manz [Tolovanu, n.n. – O. B.] la o depărtare de 5 mile de Iacobeni, stație prevăzută cu 27 de cuptoare de ardere.

Odată cu asigurarea progresivă a factorilor care condiționau producția ridicată de fier, furnalele și atelierele de rafinare existente au devenit, la rândul lor, insuficiente. Lucrările de extindere și îmbunătățire au început cu reconstrucția totală a furnalului mai vechi, «Margareta». Mai târziu, a urmat construirea furnalului «Josef», înalt de 36 de picioare, și a unui cuptor cu cupolă, care satisface pe deplin cerințele moderne. Cererea frecventă de părți componente ale mașinilor agricole din fier a dus la înființarea unui atelier specializat în acest sens. Acesta este dotat cu mașini de alezat și frezat, strunguri, bancuri de rindeluit, mașini de șlefuit și ascuțit, tocile și o fierărie proprie.

Pentru a face față producției de bare de fier, cuptorul de rafinare de la fierăria din Prisaca Dornei a fost transformat într-unul cu două focare; în anul 1839, fierăria de la Freudental a fost dotată cu șase cuptoare de rafinare, cu ciocanele aferente și s-au construit încă 40 de case pentru coloniști; în fine, în clădirea de mari dimensiuni a fierăriei din Valea lui Manz s-au amenajat alte șase focare.

Populația a crescut proporțional cu dezvoltarea fabricilor. Dar, așa cum inteligența minerului, a fierarului și a mașinistului este dezvoltată prin natura meseriei,

care este plină de pericole sau cere iscusință, tot așa și spiritul smerit al minerului cere, în orele de liniște, stimulare și refacere. Progresul material generează, în cazul muncitorului, aspirații de natură sufletească, de care Vincenz Manz de Mariensee a ținut cont pe deplin și a venit în întâmpinarea lor, ca de obicei, înainte ca ele să fie exprimate prin rugăminți.

Înființarea școlilor din Iacobeni, Louisental – Pojorâta, Eisenau – Prisaca Dornei și Freundental – Vatra Moldoviței, amenajarea interioară a bisericii din Iacobeni, suplimentarea veniturilor preoților și ale învățătorilor nu au fost doar pe măsura nevoilor stringente, ci și pe măsura bunătații și nobleței inimii sale. Aceste fapte sunt tot atâtea dovezi ale spiritului său de integritate, care va dăinui mult timp după moartea sa și ale cărui roade bogate se văd deja în prezent, căci unde altundeva decât în locurile civilizate – ca la Iacobeni – se poate observa că fiecare muncitor poate să citească și să scrie?

Procesul de dezvoltare și finalizare a fabricilor, descris pe scurt, s-a desfășurat în primele două decenii de după achiziționarea acestora. Ceea ce a început cu inițiativa curajoasă a primului fondator, s-a transformat, la sfârșitul anilor '40, prin hărnicie și consecvență, într-o realizare măreață. Drumurile permit accesul în pădurile odinioară aproape imposibil de exploatat. În ele se aude toporul tăietorului de lemne sau ciocănitul răsunător și monoton al fierarului. Elemente folositoare, ascunse în natură, au fost puse în slujba industriei. Apa alimentează mori, ateliere și ciocane. Prelucrătorul toarnă fierul plugului care trebuie să are pământul.

Șase colonii primitive, locuite de peste 4 000 de suflete, sunt răspândite pe o suprafață de 10 mile pătrate. Locuința și îmbrăcămintea muncitorului din fabrică arată bunăstarea acestuia, bisericile și școlile arată că grija pentru suflet nu a fost uitată. Serviciile administrației Manz sunt căutate, fiii funcționarilor primesc o educație profesională superioară în cadrul școlilor și academiilor miniere, pe cheltuiala fabricii.

În cadrul uzinelor lucrează 4 000 de oameni, unii direct, alții indirect, pe perioadă determinată. Printre cei din urmă se află și locuitorii români din satele aflate în vecinătatea coloniilor, care aduc minereul de fier, și rusnacii din zona Putilei, care sunt angajați din când în când ca tăietori de lemne.

Prin producția de argint, plumb, cupru și fier, impozanta întreprindere aduce o mică contribuție la sporirea bunăstării provinciei. Tot ea i-a oferit statului o populație capabilă să plătească impozite. În fruntea ei se află mult respectatul proprietar, onorat de muncitorii lui ca un părinte, și care, din altruism, folosește cea mai parte din venitul obținut din activitatea fabricilor pentru a le aduce noi îmbunătățiri.

Chiar și un nespecialist trebuie să recunoască că baza pe care s-a construit o astfel de întreprindere în atât de scurt timp, ar trebui să fie una solidă și sănătoasă. Acest lucru iese și mai mult în evidență știind că toate aceste colonizări și construcții au fost realizate din fonduri proprii, fără capital străin, cu atât mai mult cu cât, în anul 1827, fabricile au fost preluate cu datorii.

Anii 1848 și 1849, care au zguduit continentul, au avut grele urmări pentru complexul de fabrici din Bucovina, dar au reprezentat un punct de cotitură în

dezvoltarea ulterioară a acestuia. Fabricile erau bine gospodărite. Minereul se găsea în cantități mari în incinta atelierelor și a minelor, în păduri se aflau suficiente lemne. Depozitele erau pline de provizii de fier brut, bare de fier și unelte, iar în magazine erau stocate cantități mari de cereale.

În anul 1949, au avut loc masive concentrări și mișcări de trupe ale armatei cezaro-crăiești în zona minieră, care au trebuit să fie încartiruite pe teritoriul coloniilor. Vincenz Manz de Mariensee, însuflețit de elan patriotic, a făcut sacrificii importante pentru interesele statului austriac, pentru care, în semn de recunoștință, i-a fost acordat Ordinul «Leopold». Deși din cauza stării de război nu a putut să-și facă meseria ca de obicei, activitatea din cadrul fabricilor i-a hrănit speranța că vremurile de odinioară se vor reîntoarce curând. Proviziile au fost consumate, fără însă să fie înlocuite; nu mai erau muncitori și tăietori de lemne care să se ocupe de aprovizionare. Prin urmare, întreprinderea, care era atât de bine organizată și fără datorii, a ajuns, în anul 1850, fără provizii, fără materiale de producție, cheltuind capitalul disponibil în numerar și, când și acesta s-a terminat, a rămas cu o datorie considerabilă.

Anii care au urmat n-au fost deloc potriviți pentru redresarea fabricilor. Fondul de credit era aproape epuizat, comerțul și tranzacțiile stagnau. Industria consumatoare de produse obținute în fabrică își revenea greu și se limita, ca toți consumatorii, la un minim necesar. Cererea de produse era mai mică, banii se puteau împrumuta numai cu dobânzi mari și alimentele necesare muncitorilor se găseau la prețuri de speculă.

În anul 1852, la presiunea creditorilor, pentru datoriile reieșite din evidențele contabile au trebuit să fie emise polițe de schimb – cel mai dificil de acoperit tip de obligațiuni pentru întreprinzătorii minieri. Pentru menținerea unei situații cât de cât stabile, s-a trecut la restrângerea activității fabricilor la strictul necesar, anularea construcțiilor și cheltuielilor care nu erau obligatorii și limitarea subvențiilor pentru mina de plumb de la Cârlibaba, care mai fusese abandonată o dată, în anul 1820, din cauza lipsei de profit. Mai rămânea de evaluat capacitatea întreprinderii de a se susține singură. Datoriile au crescut și s-au apropiat, la sfârșitul anilor '50, de suma de jumătate de milion de guldeni. Când însă, în același timp, minereul de cupru de la mina din Pojorâta, atât de profitabilă până atunci, a început să fie găsit tot mai rar, când producția a început să scadă proporțional, când creditorii au solicitat retrageri de capital tot mai frecvente, afectându-se astfel finanțele întreprinderii și administrarea acesteia, situația generală n-a putut decât să se apropie cu repeziune de nivelul actual.

În anul 1862, s-a dispus intrarea în insolvență a afacerii și, nici până în prezent, nu s-a ajuns la o soluție de comun acord cu creditorii.

Producția de metale și mărfuri, care în anul 1828 ajungea la 124 000 de guldeni (monedă convențională) și a crescut, în anul 1858, la 503 000 de guldeni (monedă convențională), a atins, în anul 1864, cifra de circa 104 000 de guldeni (valută austriacă), fără a se lua în calcul valoarea barelor de fier produse din stocurile proprii de fier brut din anul 1863.

Nu există nicio îndoială pentru faptul că o afacere precum cea a lui Vincenz Manz de Mariensee în Bucovina nu poate pur și simplu să dispară complet, deoarece, pe de o parte, servește intereselor statului, iar pe de alta, fabricile n-ar putea rezista fără ea. În aceeași măsură însă, este profund regretabil faptul că un om, care a făcut atât de multe lucruri importante și care a fost condus în acțiunile sale de cele mai nobile gânduri, a trebuit să-și încheie misiunea sa pe pământ în mijlocul unor astfel de calamități.

Vincenz (II) Man(t)z, cavaler de Mariensee și soția sa, Iosefina de Mariensee, născută Pohl.
Sursa: Gheorghe G. Bezveconnai, „Figuri și umbre din Nordul Moldovei”, în „Din trecutul nostru”, Chișinău, anul III, nr. 21–24, iunie – septembrie 1935, p. 6.

Cu o tărie sufletească admirabilă, el a rezistat în fața presiunii exercitate de conjunctura ultimilor ani asupra propriei persoane. Nu a putut fi mereu la fel de puternic, văzându-și munca de o viață sfârșită în bucăți, muncă prin care spera să asigure soției sale credincioase, copiilor și nenumăraților nepoți, care plâng acum la mormântul său, o existență lipsită de griji.

Mari virtuți, mult peste slăbiciunile omenești care nu l-au părăsit, au intrat în mormânt odată cu acest veteran al industriei austriece a mineritului. Poate să se odihnească în tihna ocrotitoare a pământului!

Borșa, 16 iulie 1865, Bruno Walter